

חג השבועות

מאמר ראשון

מתן-תורה: חידוש מהפכני בעולם

מה התחדש במעמד הר סיני אם האבות כבר קיימו את התורה כולה? - כיצד הניחו האבות תפילין - הרי לא היו בידיהם הפרשיות העוסקות ביציאת מצרים, שעדיין לא התרחשה? - מדוע עיקר העיסוק בספרי ההלכה הוא בפירוט דקדקני של דיני המצווה, ולא בכוונה ובתוכן הרוחני שבה? - חידושו של מתן-תורה - יצירת קשר בין ה"עליונים" וה"תחתונים"

ביטול הגזירה בין עליונים לתחתונים

כמאמר חז"ל¹ "קיים אברהם אבינו כל התורה כולה עד שלא ניתנה". אם-כן, נתינת התורה ברו' בסיון לא הייתה דבר חדש, ומה המיוחד שבמעמד זה?

את החידוש שהתחולל במעמד הר-סיני אפשר להבין ממאמר חז"ל על הפסוקי "לריח שמניך טובים שמן תורק שמך". אומר על כך **המדרש**: "כל השירים (היינו לימוד התורה)

א. המעמד של מתן-תורה בהר סיני מתואר בתורה כאירוע מיוחד במינו, שהיה מלווה בקולות ובלפידים. ידועה השאלה, על מה ולמה הרעש הגדול? הלוא התורה שניתנה בסיני לא הייתה דבר חדש בעולם. גם קודם לכן למדו יהודים תורה, כמאמר חז"ל "מימיהן של אבותינו לא פרשה ישיבה מהם"; וכמו-כן בנוגע לקיום המצוות: גם לפני מתן-תורה קיימו האבות את המצוות,

(3) שיר השירים א, ג, ובמדרש רבה שם.

(4) כך מפרשים במאמרי חסידות את המילה "שירים", על-יסוד מאמר חז"ל (חגיגה יב, ב) "כל העוסק בתורה בלילה . . . שנאמר . . . ובלילה שירה

(1) יומא כח, ב.

(2) יומא שם. קידושין פב, א. ועל-דרך זה בנוגע לשאר האבות והשבטים, ראה מדרש רבה ויקרא פרשה ב, י, ועוד.

לנביאים שלפניו. כגון זה שאין אנו אוכלין איבר מן החי אינו מפני שהקב"ה אסרו לנח". בדומה לזה הוא אומר בקשר למצוות מילה: "אין אנו מלין מפני שאברהם אבינו ע"ה מל את עצמו, אלא מפני שהקב"ה ציווה אותנו על-ידי משה רבנו", ועל-דרך זה בנוגע לשאר מצוות.

וגם כאן צריך ביאור: מהו הייחוד בציוויים שניתנו בסיני, עד ש"עיקר הגדול" בקיום המצוות שלנו הוא, שנקיים אותן מפני שהקב"ה ציווה עליהן את משה רבנו בסיני, ולא מצד הציוויים לנביאים שלפני זה? מהו ההבדל המהותי בין שני סוגי המצוות?

במדרש מבואר החידוש שנפעל במתן-תורה על-ידי משל מ"מלך שגזר ואמר, בני רומי לא ירדו לסוריה ובני סוריה לא יעלו לרומי. כך כשברא הקב"ה את העולם גזר ואמר: 'השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם'⁵; כשביקש ליתן התורה, ביטל גזרה ראשונה ואמר: התחתונים יעלו לעליונים והעליונים ירדו לתחתונים, ואני המתחיל. שנאמר, 'ירד ה' על הר סיני'⁶ (עליונים ירדו למטה); וכתב 'ואל משה אמר עלה אל ה''¹⁰ (תחתונים יעלו למעלה)".

שאמרו לפניך האבות ריחות היו, אבל אנו (לאחר מתן-תורה) שמן תורק שמך". כמו-כן נאמר בנוגע למצוות: "כל המצוות שעשו לפניך האבות ריחות היו אבל אנו שמן תורק שמך".

כלומר, החידוש של התורה והמצוות שניתנו בסיני הוא, שהתורה והמצוות שלפני מתן-תורה היו בבחינת "ריחות" בלבד; והעילוי של התורה והמצוות שניתנו בסיני הוא, שהם בבחינת "שמן תורק שמך".

אלא שדבר זה עצמו דורש ביאור: מהו הטעם לכך שלפני מתן-תורה היו התורה והמצוות בבחינת 'ריחות', ואילו לאחר מתן-תורה הם נמשלו לשמן עצמו? מהי המשמעות של הבדל זה?

יתירה מזו, ההבדל בין המצוות שלפני מתן-תורה לאלו שלאחר מתן-תורה – יש בו גם השלכות הלכתיות. הרמב"ם, בפירוש המשנה⁷, כותב יסוד גדול בקיום המצוות שלנו, וזה לשונו: "שים לבך על העיקר הגדול... שכל מה שאנו מרחיקים או עושים היום אין אנו עושים אלא במצוות הקב"ה על-ידי משה רבנו ע"ה, לא שהקב"ה אמר זה

מאומה במתן-תורה. אבל מלשון המדרש "כל המצוות שעשו האבות ריחות היו" משמע, שמתן-תורה הוסיף וחדש בכל המצוות. וכך מפורש בדברי הרמב"ם בפירוש המשנה המובאים לקמן.

(6) במסכת חולין, סוף פרק גיד הנשה.

(7) שמות רבה פרשה יב, ג.

(8) תהלים קטו, טו.

(9) שמות יט, כ.

(10) שמות כד, א.

עמי", ראה ספר המאמרים תש"ו עמ' 102.

(5) יש מפרשים, שהמעלה בקיום המצוות שלאחר מתן-תורה היא בכך, שקיום המצוות שלפני מתן-תורה היה ללא ציווי, ואילו קיום המצוות שלאחר מתן-תורה הוא מחמת הציווי, ו"גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה" (קידושין לא, א). אלא שעל-פי זה, העילוי שנעשה במצוות על-ידי מתן-תורה הוא רק במצוות שעליהן לא נצטוו לפני מתן-תורה, אבל במצוות שעליהן נצטוו כבר לפני מתן-תורה (כשבע מצוות בני נח, מצוות מילה ועוד), בהן לא נתחדש

וידועה התמיהה בזה, הרי גם קודם מתן-
תורה הייתה ירידת העליונים למטה? בכמה
וכמה מקומות בתורה מצינו שהקב"ה נגלה
אל נח ואל האבות; וכמו-כן אנו מוצאים
עליית התחתונים למעלה – אצל חנוך. אם-
כן, מדוע אומר המדרש שרק במתן-תורה
נתחדש החיבור בין עליונים ותחתונים?

הביאור בזה יובן על-פי המבואר
בחסידות¹¹, שהקישור והחיבור בין העליונים
והתחתונים שנעשה במתן-תורה (הן בירידת
העליונים למטה והן בעליית התחתונים
למעלה), הוא נעלה לאין-ערוך מזה שלפני
מתן-תורה. וההבדל הוא משני הכיוונים
– גם מצד דרגת העליון וגם מצד דרגת
ה'תחתון': לפני מתן-תורה הקשר לא היה בין
ה'עליון' ממש ל'תחתון' ממש; ואילו לאחר
מתן-תורה ה'עליון', כפי שהוא בעליונותו,
מתקשר ומתחבר עם ה'תחתון' כפי שהוא
בתחתוניותו.

ביאור העניין: ההבדל בדרגת העליון הוא
בכך, שלפני מתן-תורה ההתגלות האלוקית
אל הנבראים הייתה מצד דרגת העליון,
הקב"ה, כפי שצמצם את עצמו כביכול ביחס

לנבראים, ולא מהקב"ה עצמו; ואילו במתן-
תורה נתחדש, שהקב"ה כפי שהוא בעצמיותו
נתגלה וירד אל הנבראים.

זה הפירוש במענה הקב"ה למשה רבנו (על
טענתו "למה הרעותה לעם הזה"), "וארא אל
אברהם אל יצחק ואל יעקב בא-ל ש-ד-י ושמי
הוי' לא נודעתי להם"¹²: הסבל הנורא שסבלו
בני-ישראל בגלות מצרים הוא הכנה לגילוי
האלוקי הגדול של מתן-תורה.

החידוש בגילוי זה, לעומת כל הגילויים
האלוקיים שקדמו לו, הוא שהגילויים
הקודמים היו מהקב"ה כפי שצמצם את
עצמו בשמותיו (שם ש-ד-י ושם אלוקים,
המורים על מידת הדין והצמצום)¹³; ואילו
במתן-תורה נתגלה הקב"ה בשם הוי' – שם
העצם¹⁴, המסמל את העצמיות של הקב"ה,
שלפני ולמעלה מכפי שצמצם את עצמו ביחס
לנבראים¹⁵.

ליתר פירוט: גם בשם הוי' עצמו יש שתי
בחינות (כפי שנתבאר בזוהר¹⁶): 'הוי' דלעילא'
ו'הוי' דלתתא', ובמתן-תורה נתגלתה הבחינה
העליונה שבשם הוי', 'הוי' דלעילא'¹⁷.

המדרש, שמצינו כתוב גם לפני מתן-תורה "ומשה
עלה אל האלוקים" (שמות יט, ג), אם-כן מהו החידוש
בדיבור "ואל משה אמר עלה אל ה'?" ולפי המבואר
בפנים ניחא, החידוש בדיבור זה הוא שבו נאמר "עלה
אל הוי'", שם העצם.

(16 חלק ג (אידרא) עמ' קלח, א.

(17 ראה ספר המאמרים עטר"ת עמ' עא: "נודעתי
הוא לשון 'דעת' שזהו המשכה פנימית ועצמיות . .
ועז"א ושמי הוי' לא נודעתי, דשם הוי' פנימי ועצמי
לא נודע להם רק בחינת חיצונית לברד". ועל-פי זה
מתורצת קושיית המפרשים (עה"פ) שגם אל האבות
התגלה הקב"ה בשם הוי', וכמו "וירא אליו הוי'")

11 ראה לקוטי-שיחות חט"ו פרשת לך לך ס"ו,
ועוד.

12 שמות ו, ב.

13 שם ש-ד-י נקרא על-שם "שאמרתי לעולם די"
(חגיגה יב, א) – הגבלת וצמצום השפע המקיים את
העולם; וגם שם אלוקים מורה על האלוקות שבאה
בצמצום והגבלה לפי ערך העולמות. כידוע שאלוקים
בגימטרייה 'הטבע' (ראה פרד"ס שער יב).

14 ראה מורה נבוכים חלק א פרק סא. כסף משנה
הלכות עכו"ם פרק ה הלכה ז. פרד"ס שער יט. עיקרים
מאמר ב פרק כח.

15 בזה מתורצת קושיית המהר"ו על דברי

נפשי כתבית יהבית". "אנא נפשי", אני את עצמי, "כתבית יהבית", הכתבתי והכנסתי את עצמי בתורה.

זה החידוש המיוחד של מתן-תורה (בנוגע לדרגת ה'עליון'): לפני מתן-תורה ירדת העליונים למטה הייתה מצד דרגת ה'עליון כפי שהוא מתייחס ל'תחתון', לא ה'עליון' כפי שהוא לעצמו.

במתן-תורה נתחדש, שניתנו לבני-ישראל התורה והמצוות שבהן טמונה עצמיותו של הקב"ה, ומכאן ניתנה לכל יהודי היכולת להתחבר עם הקב"ה עצמו.

יתירה מזו, הגילוי האלוקי שהיה במתן-תורה הוא נעלה עוד יותר אפילו מהגילוי של שם 'הוי' דלעילא'. במתן-תורה הייתה התגלות של "אנכי", ש"אנכי" הכוונה "מי שאנכי, דלא אתרמיז לא בשום אות וקוץ"¹⁸, ואפילו לא בשם הוי'. כלומר, גם שם הוי', שהוא שם העצם, הרי סוף-כל-סוף הוא שם; אולם "אנכי" אמור על 'אני בעצמי', עצמיותו של הקב"ה ממש (כשם שבן-אדם, להבדיל, האומר "אנכי", כוונתו לומר "אני בעצמי")¹⁹.

ואת עצמיותו ממש, בחינת ה"אנכי", הכניס הקב"ה בתורה ובמצוות שניתנו בסיני. כדרשת הגמרא²⁰ ש"אנכי" ראשי-תיבות "אנא

משל הרב והתלמיד

האמת היא, שכל התואר 'רב' חל על הרב רק כאשר הוא מתייחס לתלמיד. כאשר הוא בעצמיותו, אי-אפשר לכנותו בתואר 'רב'. הוא עומד בדרגה שלמעלה מלהיות רב לתלמיד.

כמו-כן בנמשל למעלה: התורה שלמדו האבות הייתה בדוגמת השכל המצומצם שנותן הרב לתלמידו. האבות התחברו עם הקב"ה כפי שהוא מצטמצם ומתגלה לברואים. ההתקשרות הייתה אפוא עם ה'עליון' כפי שהוא מתייחס ל'תחתון', לא עם העליון, הקב"ה, כפי שהוא בעצמיותו.

ב. להמחשת ההבדל בין שתי הדרגות ה'עליון' כפי שהוא בעצמיותו או ה'עליון' כפי שהוא מתייחס ל'תחתון', אפשר להביא דוגמה מרב הלומד עם תלמידו.

הלימוד המשותף של התלמיד עם רבו אמנם מחבר ומקשר בין התלמיד לבין הרב, אבל החיבור אינו עם עצמיותו של הרב ממש. הרב, כפי שהוא בעצמיותו, לימודו הוא באופן נעלה מאוד, וכאשר הוא לומד עם תלמידו, הוא מוכרח להתנתק מההשכלות הגבוהות שלו ולהתאים את שכלו ליכולת הקליטה של התלמיד.

18 לקוטי-תורה במדבר פ, ב. וראה זוהר חלק ג עמ' רנז, ב.

19 ולפי-זה סדר הדברים בפסוק הפותח את עשרת הדיברות הוא מלמעלה למטה – "אנכי", הוי"ו ר"אלוקין".

20 שבת קה, א (לגירסת העין יעקב).

(בראשית יח, א) וכיו"ב בכמה מקומות, ומדוע נאמר "ושמי הוי' לא נודעתי להם", לאבות? אלא ששם הוי' שנתגלה אל האבות היה רק בחינת הוי' דלתתא, ואילו "שמי הוי'" – בחינת הוי' דלעילא' – לא נודעתי להם.